

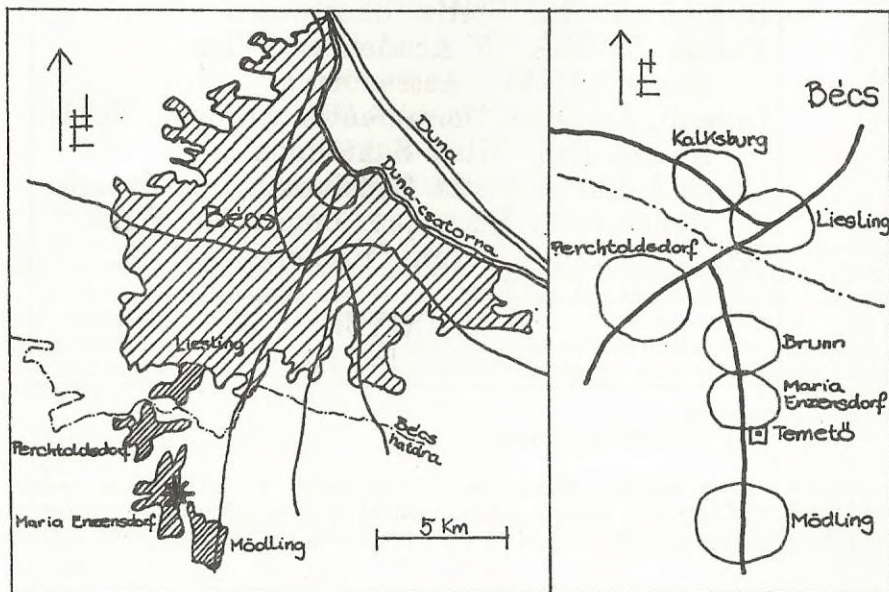

Csillagászat története

Hell Miksa sírjánál jártam

Hell Miksa (1720—1792) a 18. századi hazai csillagászatnak bizonyosan legnagyobb alakja, sőt talán minden idők legnagyobb magyar csillagászának nevezhetnénk (Konkoly Thege Miklóst is beleértve), mert csillagdák létesítését, fontos észlelések végzését, könyvkiadásait, műszerbeszerzéseit, expedícióját tekintve a legtöbbet tette csillagászatunkért.

Selmecbánya-Szélaknán született 1720. május 15-én, sokgyermekes bányász-családban (22 testvére volt). Középiskoláit szülőföldjén, az egyetemet Bécsben végezte. Zsolnán, Lőcsén, Nagyszombatban és Kolozsvárott matematikát és csillagászatot tanított. A bécsi csillagvizsgáló igazgatójává nevezték ki már 1755-ben. A nagyszombati, kolozsvári, egri és budai csillagdának vagy szervezője vagy szervezője lett. 1768—69-ben Skandináviát járta, és Vardö szigetén észlelte a Vénusz átvonulását a Nap előtt. Utóbb sok európai tudós társaság választotta tagjává. Élete végén Bécsben élt, itt kutatott és tanított.

Hivatása áldozata lett, mert amikor 1792 tavaszán Bécsbe érkezett a török követ, látni akarta a bécsi csillagvizsgálót. Az idős Hell több órán át kísérgette és tájékoztatta vendégét a huzatos, hűvös toronyban. Hell

megfázott, tüdőgyulladást kapott és április 14-én meghalt. Április 16-án temették el, és mivel híres emberként halt meg, így haláláról a Wiener Zeitung április 18-án részletesen hírt adott: "Folyó hó 14-én délelőtt meghalt itt 71 éves korában Hell Miksa abbé úr, a csillagászat tanára és a helybeli egyetemi csillagda igazgatója, különféle külföldi akadémiák tagja. Benne az itteni egyetem a legrégebb és legérdemesebb tanárainak egyikét veszítette el, aki különösen a csillagászat terén kiváló hírre tett szert."

A források megegyeznek abban, hogy a Bécshez közeli Maria Enzensdorfban temették el Hellt. (Ezt a helyi anyakönyv is igazolja.) Azért került ide, mert egy régi jó barátjának, Penkler bárónak itt volt a birtoka. Hell tudott barátja szándékáról, végrendeletében is jóváhagyta azt. Penkler báró egy emlékkövet is állított barátjának, amelynek szövegét Denis alkotta.

Hell Miksa sírja Ausztriában van, 45 km-re mai határunktól. Soha nem is tartozott Magyarországhoz, mert 23 km-re van a régi országhatártól. Annál közelebb van Bécshez: a város centrumától 14 km-re, a mai Nagy-Bécs közigazgatási határától 3 km-re van délnyugat felé. Sírját 1890-ben Hermann Ottó is felkereste (ugyanő nemcsak ide, hanem Vardő szigetére is elzarándokolt Hell nyomdokában). Nekem nagy segítséget adott Zétényi Endre útleírása, aki 1975-ben járt itt, ezen kívül még Bartha Lajos és Mécs Mikós útbaigazító segítségét is itt köszönöm meg.

Heie. Amic. Opera. Conditus. Est.
Maximilianus. Hell. Hung. Schemnitz.
S. J. Dum. Illa. Stetit. Sacerdos.
Philos. D. Caes. Et Academiae. Vien.
Annis XXXVII. Astronomus.
Ingenii, Artisque. Monumentis. Europae. Notus.
Notior. Deo. Vitae Sanctimonia.
Quem Animi Modestia. Constantia. In. Adversis.
Beneficentia Hucusque. Comitatae. Sunt.
Evocatus. Ad. Laborum. Praemia. Aet. A.
LXXII. Kul. Maj.
MDCCXCII.
Quiescat. In. Pace.

A régi Hell-emléktábla szövege

Bécsben járva valóban könnyebben útbajjtható a Hell Miksa emlék a mellékelt vázlatrajzok alapján. A bal oldali rajzon a Bécshez viszonyított helyzet látható, a jobb oldali az autótutakat és a közbeeső falvakat mutatja.

Autóval utaztam. Ahogy délnyugat felé kijutottam Bécsből, Liesling után és Perschtoldsdorf előtt (a kettő közötti úton 3 km-re) balra kell letérni. Itt már jelzik Maria Enzensdorfot. A települést nehéz megtalálni, mert előbb Brunn falu következik, ezzel egybeépülve a következő rész Maria Enzensdorf. A község nem nagy, temploma sem feltűnő, az autó hamar áthalad

a főutcán. A déli végén van a régi temető (hasznos érdeklődni az "alten Friedhof" után), ezt már az út mentén nem nehéz megtalálni.

A fallal körülvevett temető közepén egy kis 18. századi temetőkápolna. Hell Miksa ezen kápolnával szemben, a legközelebbi körítőfalnál volt. Oda temették, oda helyezték a régi emléktábláját is. Csakhogy a századfordulón a 18. századi sírokat felszámolták, amit csak a tábla vészelt át, Hell maradványai nem. Az emléktáblát a különböző források hol a kápolnán belül látják, hol kívül a falának támasztva, hol (utóbb) a kápolna falára rögzítve. 1975-ben Zétényi még látja a régi, megviselt betűjű táblát. Én már egy újabbat láthattam. Láthatóan ennek a táblának új az anyaga, feliratai épek és frissek, szövege is más, mint a régi:

HICSITVS EST
MAX HELL HVNG. SCHEMNITZ
SOC. JESV DVM. ILLA. STETIT. SACERDOS
PHIL. D.
ECAËSS. ET ACAD. VINDOB.
XXXVII. ANN. ASTRONOM.
EVROPAE. NOTVS INGENIE
ARTISQUE MONVMENT NOTIOR.
DEO VITAE. SANCTIMONIA
EVOCATVS. AD. LABORVM. PRAEMIA.
AETATIS. ANNO LXXII
XVIII KAL. MAR. MDCCXCII.
REQUIESCAT IN PACE
JOS. L. B. PENKLER AMICO POSVIT.

Ez az emléktábla a kápolna déli falába van építve. 60x80 cm méretű, szürke márványból készült. 14 soros latin felirata fekete betűkkel hirdeti Hell emlékét. Hazaérkezésem után derült ki, hogy a táblát Csupor Zoltán Mihály tordasi plébános és CSACS-tag készítette el 1983-ban. Hogy a régi, nehezen betűzhető, de 1975-ben még létező sírkő hol lehet, azt nem tudni. Nehéz lesz a nyomára akadni, épp úgy elkeveredhetett, mint Hell Miksa földi maradványai.

KESZTHELYI SÁNDOR

Irodalom:

1. Szinnyi József: Magyar írók élete és munkái. IV. köt. Bp. 1896.
2. Pinzger Ferenc: Hell Miksa emlékezete. Stella Csillagászati Egyesület Almanachja 1928-ra. Bp. 1927. 176—200 o.
3. Zétényi Endre: Az egeri csillagvizsgáló története és régi műszerei. A magyarországi tudomány- és technikatörténeti konferencia Budapest, 1972. nov. 23—25. előadásának anyagából. Bp. 1973. MTESZ 369—372. o.
4. Zétényi Endre: Hell Miksa sírját kerestem. Heves Megyei Népiújság, 1975. ápr. 30.